

Art. 69 – Pomoc na rzecz osób z niepełnosprawnościami

Osobom niepełnosprawnym władze publiczne udzielają, zgodnie z ustawą, pomocy w zabezpieczaniu egzystencji, przysposobieniu do pracy oraz komunikacji społecznej.

Artykuł ten formułuje zasadę polityki państwa, nie przybiera zaś formy prawa podmiotowego. Przepis ten wyraźnie wskazuje na określone obowiązki, leżące po stronie władz publicznych. Nie można więc wyprowadzić z niego roszczeń dla jednostki.

Przepis ten ma ścisły związek z zasadą godności jednostki. Udzielenie pomocy osobom z niepełnosprawnościami, tak by mogły prowadzić życie w społeczeństwie, dotyczyć ma trzech dziedzin:

- zabezpieczenia egzystencji (pokrywa się to częściowo z normą wynikającą z art. 67 ust. 1, odrębne uregulowanie sytuacji osób z niepełnosprawnościami sugeruje dopuszczalność przyznania im pewnych preferencji);*
- przysposobienia do pracy (w tym tworzenie programów szkoleniowych i przygotowawczych, wprowadzanie zachęt i ułatwień);*
- komunikacji społecznej (w tym tworzenie odpowiedniej infrastruktury).*

Sposób i zakres tej pomocy ma określać ustawa.

Deinstytucjonalizacja systemu wsparcia dla osób z niepełnosprawnościami i osób starszych – apel do Prezesa Rady Ministrów

Osoby z niepełnosprawnościami i starsze mają prawo, by pomoc i wsparcie otrzymywać w środowisku zamieszkania. Nie powinniśmy się godzić na to, by podstawową formą pomocy było kierowanie do domów pomocy społecznej i placówek leczniczych.

Rzecznik Praw Obywatelskich wraz z 54 organizacjami społecznymi skierował w listopadzie 2017 r. apel do Prezesa Rady Ministrów w sprawie deinstytucjonalizacji systemu wsparcia dla osób z niepełnosprawnościami i osób starszych¹.

Deinstytucjonalizacja oznacza proces przejścia od opieki instytucjonalnej do wsparcia na poziomie społeczności lokalnych, z poszanowaniem podmiotowości i przyrodzonej godności wszystkich osób, w tym prawa do decydowania o własnym życiu.

Rzecznik dostrzega i docenia działania podejmowane w ramach programu „Za życiem”, mające na celu rozwój ośrodków wsparcia i mieszkań chronionych, a także inne formy wsparcia oferowane w ramach systemu pomocy społecznej. Wskazał jednak na potrzebę przyjęcia bardziej kompleksowych rozwiązań.

Takie działania podjęto w innych państwach europejskich. Przykład stanowi węgierska strategia deinstytucjonalizacji z 2011 r., która spowodowała, że w latach 2011-2015 z wykorzystaniem funduszy unijnych 660 osób przeszło z opieki instytucjonalnej do systemu wsparcia w społeczności lokalnej. W obecnej perspektywie unijnej (2014-2020) założono przejście kolejnych 10 000 osób.

W ocenie Rzecznika oraz organizacji społecznych niezbędne jest przyjęcie Narodowego Programu Deinstytucjonalizacji, który zawierałby cele, harmonogram oraz wskaźniki realizacji. Program powinien objąć osoby z niepełnosprawnościami, chorujące psychicznie, starsze oraz dzieci. Równocześnie w apelu zauważono potrzebę przyjęcia moratorium na tworzenie dużych instytucji (wzorem Słowacji, Węgier czy Danii) oraz częściowego moratorium na kierowanie do instytucji osób, które dopiero będą potrzebować całodobowego wsparcia.

¹ [XI.503.4.2016](#)

 [O przygotowanym przez ekspertów RPO modelu wsparcia osób starszych w miejscu zamieszkania mowa jest przy art. 32 ust. 2, w części dotyczącej polityki senioralnej na poziomie lokalnym](#)

Historia z Chełma – świetlica dla dorosłych osób z niepełnosprawnościami

Problem braku pomocy dla rodzin opiekujących się dorosłymi osobami z niepełnosprawnościami został zgłoszony w czasie spotkania regionalnego RPO we wrześniu 2016 r. Ojciec dorosłej córki wymagającej dużego wsparcia opowiedział wtedy o dramatycznej sytuacji rodziny. Opiekę nad córką ten pan sprawuje wraz z żoną. Oboje czują już ciężar lat. I nie mają znikąd pomocy. Powiedział: – *Wszędzie mi dziecko odrzucili. Bo twierdzą, że z taką niepełnosprawnością się nie kwalifikuje. Córka siedzi w domu i płacze. A przecież wystarczyłaby świetlica na 3-4 godziny dziennie. Jeśli nam państwo nie pomoże, to jak damy sobie radę?*

W 2017 r. rodziny osób z niepełnosprawnościami wspólnie z władzami samorządowymi Chełma, z pomocą Kościoła i RPO, utworzyli świetlicę – miejsce opieki, w którym osoby z niepełnosprawnościami mogą spędzić 4 godziny, tak by rodziny znalazły wytchnienie i czas dla siebie, zostało otwarte w kwietniu 2018 r.

Sprawy osób z niepełnosprawnościami ludzie zgłaszają Rzecznikowi w całej Polsce. Państwo nie ma systemu pomocy osobom z niepełnosprawnością wymagającą intensywnego wsparcia. Dlatego sukces rodziców z Chełma jest wart uwagi i rozpowszechniania.

Prawa rodziców z niepełnosprawnościami do opieki nad swoimi dziećmi²

Samotna matka ze znaczną niepełnosprawnością ruchową miała ogromne kłopoty w sprawowaniu opieki nad swoim kilkumiesięcznym dzieckiem. Badając tę sprawę indywidualną Rzecznik zwrócił uwagę na problem braku systemowych rozwiązań w sprawie zakresu oraz form wsparcia rodziców z niepełnosprawnością, którzy ze względu na specyfikę swej

² III.502.7.2017

niepełnosprawności napotyka ją na poważne bariery w wykonywaniu funkcji rodzicielskich.

Konstytucja gwarantuje uwzględnienie dobra rodziny w polityce państwa, jak też szczególną pomoc rodzinom znajdującym się w trudnej sytuacji materialnej i społecznej. Z Konstytucji wynika również obowiązek udzielenia szczególnej pomocy matce przed i po urodzeniu dziecka, jak również pomoc osobom niepełnosprawnym w zabezpieczeniu egzystencji i komunikacji społecznej. Osoby z niepełnosprawnościami mają prawo być rodzicami. Mają prawo opiekować się swoimi dziećmi, a ich dzieci mają prawo do przebywania w swojej biologicznej rodzinie. Poszanowanie praw rodziców z niepełnosprawnościami i ich dzieci wymaga zaś wypracowania spójnych systemowo i kompleksowych rozwiązań poprzez stworzenie wyspecjalizowanego systemu wsparcia w celu wyeliminowania barier w wykonywaniu przez rodziców funkcji rodzicielskich.

Rzecznik zwrócił się³ do Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych z prośbą o rozważenie możliwości bezpośredniego spotkania i wspólnej dyskusji nad przedstawionymi problemami.

W odpowiedzi poinformowano⁴ o podjętych w ciągu ostatnich dwóch lat, działaniach na rzecz osób z niepełnosprawnościami i ich rodzin, w szczególności w ramach programu „Rodzina 500 plus” i programu kompleksowego wsparcia dla rodzin „Za życiem”. Zwrócono szczególną uwagę na unormowania legislacyjne, które są korzystne dla dzieci oraz dorosłych osób z niepełnosprawnością. W ostatnim czasie podjęto działania, których celem jest dogłębne zbadanie problematyki niepełnosprawności w pieczy zastępczej i adopcji, określonych przepisami ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej⁵. Planuje się kolejne wystąpienie z uwagi na wymijający charakter odpowiedzi oraz potrzebę rozwiązania problemu.

³ [III.502.7.2017 z 23 października 2017 r.](#)

⁴ Pismo z 29 grudnia 2017 r.

⁵ Ustawa z 9 czerwca 2011 r. (Dz.U. z 2017 r. poz. 697 ze zm.)

 W październiku 2017 r. minęły trzy lata od wejścia w życie wyroku, w którym Trybunał Konstytucyjny uznał, że różnicowanie prawa do świadczenia pielęgnacyjnego osób sprawujących pieczę nad osobą z niepełnosprawnością ze względu na moment powstania niepełnosprawności osoby podlegającej opiece jest niezgodne z ustawą zasadniczą. Pomimo zalecenia Trybunału, iż wykonanie wyroku wymaga podjęcia niezbędnych oraz niezwłocznych działań ustawodawczych, prace legislacyjne nie zostały sfinalizowane. Więcej o tym problemie – patrz art. 32 ust. 1 Konstytucji

Program „Mieszkanie Plus” i dostępność⁶

Z doniesień medialnych wynikało, że bloki budowane w ramach programu rządowego Mieszkanie Plus miały powstać przy wykorzystaniu nowoczesnych, lecz tanich i szybkich, technologii.

Zrozumiała optymalizacja kosztów związanych z inwestycją, prawdopodobnie pociągnie jednak za sobą całkowitą rezygnację z takich rozwiązań, jak windy (w budynkach do trzech pięter). Rzecznik podkreślił, że przy szukaniu oszczędności należy mieć na względzie potrzeby mieszkaniowe osób o szczególnej sytuacji życiowej: rodzin z małymi dziećmi, osób z niepełnosprawnościami, czy w podeszłym wieku.

Rzecznik zwrócił uwagę na wynikającą z Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych⁷ zasadę uniwersalnego projektowania. Polska ratyfikując ten akt prawny zobowiązała się do projektowania produktów, środowiska, programów i usług w taki sposób, by były użyteczne dla wszystkich w możliwie największym stopniu, bez potrzeby adaptacji lub specjalistycznego projektowania.

Rzecznik zwrócił się⁸ do Ministra Infrastruktury i Budownictwa o wskazanie, czy w planach wdrożenia Narodowego Programu Mieszkaniowego uwzględniono szczególne potrzeby seniorów, osób z niepełnosprawnościami oraz rodzin z małymi dziećmi.

Minister wyjaśnił⁹, że projekt ustawy zakłada podejmowanie działań wspierających inicjatywy zwiększające użyteczność budownictwa mieszkaniowego, m.in. uwzględniające w szerokim zakresie potrzebę dostępu

⁶ XI.7215.1.2017

⁷ Konwencja z 13 grudnia 2006 r. (Dz.U. z 2012 r., poz. 1169).

⁸ [XI.7215.1.2017 z 13 marca 2017 r.](#)

⁹ Pismo z 7 kwietnia 2017 r.

mieszkańców do niezbędnych urządzeń infrastruktury społecznej. Fundusz będzie zatem promował rozwiązania umożliwiające kształtowanie otoczenia przyjaznego dla wszystkich użytkowników przestrzeni, w tym seniorów i osób z niepełnosprawnościami. Mieszkania budowane w ramach programu Mieszkanie Plus będą spełniać wszystkie współczesne standardy urbanistyczne i architektoniczne, a także wypełniać wymagania wynikające z aktualnych przepisów prawa w zakresie budowy i dostępności dla osób o ograniczonej możliwości poruszania się. Optymalizacja kosztów budowy nie wpłynie na funkcjonalność i jakość nowych mieszkań. Ponadto, obecnie realizowany jest program finansowego wsparcia tworzenia mieszkaniowego zasobu komunalnego, którego adresatami są także osoby z niepełnosprawnościami (w zakresie mieszkalnictwa chronionego).

Symbol niepełnosprawności na orzeczeniu¹⁰

Dziś bardzo łatwo dowiedzieć się, jaka jest przyczyna czyjejś niepełnosprawności. Zdaniem RPO w sposób nieproporcjonalny narusza to prawo do prywatności.

Dlatego Rzecznik zgłosił¹¹ udział w postępowaniu przed Trybunałem Konstytucyjnym w sprawie dotyczącej umieszczania na orzeczeniu o stopniu niepełnosprawności symbolu przyczyny niepełnosprawności.

Rzecznik argumentuje, że przepis rozporządzenia w sprawie orzekania o niepełnosprawności i stopniu niepełnosprawności¹² jest niezgodny z konstytucyjnym prawem do prywatności, ochrony danych osobowych i zasadą proporcjonalności w zakresie, w jakim przewiduje, że symbol przyczyny niepełnosprawności musi się znaleźć w orzeczeniu o stopniu niepełnosprawności.

Pracodawca czerpie wiedzę o tym, czy pracownik może wykonywać pracę na powierzonym mu stanowisku, z zaświadczenia lekarskiego nie zaś z orzeczenia o niepełnosprawności. Dlatego celem ustawodawcy powinno być zabezpieczenie zarówno prawa osoby z niepełnosprawnością do prywatności, jak i słuszych interesów pracodawcy, polegających m.in. na możliwości ubiegania się o dofinansowanie do wynagrodzenia pracownika. W opinii Rzecznika, skoro

¹⁰ XI.501.8.2015

¹¹ [XI.501.8.2015 z 25 sierpnia 2017 r.](#), sygn. akt SK 19/17.

¹² Rozporządzenie z 15 lipca 2003 r. (Dz.U. z 2015 r., poz. 1110).

ustawodawca zdecydował się na przyznanie pracodawcy określonych uprawnień w związku z zatrudnieniem pracownika z niepełnosprawnością, należy mu umożliwić ich realizację, z poszanowaniem prawa do prywatności osoby niepełnosprawnej.

Prawa osób z niepełnosprawnościami a ustawa o równym traktowaniu¹³

Osoby z niepełnosprawnościami są dyskryminowane w takich obszarach życia jak oświata i szkolnictwo wyższe, opieka zdrowotna, czy dostęp do dóbr i usług. W tym zakresie nie chroni ich jednak ustawa „o równym traktowaniu”¹⁴.

Ustawa ta przyznaje bowiem szeroką ochronę osobom traktowanym nierówno ze względu na rasę, pochodzenie etniczne lub narodowość. Najślabiej chroni zaś ofiary dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność, a także religię, wyznanie, światopogląd, wiek i orientację seksualną.

W opinii Rzecznika system ochrony przed dyskryminacją w Polsce nie odpowiada standardom wyznaczonym przez ratyfikowaną przez Polskę Konwencję ONZ o prawach osób niepełnosprawnych¹⁵. Problemy rodzi także praktyka stosowania ustawy „o równym traktowaniu”.

Po siedmiu latach od wejścia jej w życie zapadło jedynie kilka prawomocnych wyroków w sprawach o odszkodowania z powodu dyskryminacji, których podstawę stanowił przepis art. 13 ustawy. Postępowania te potwierdziły jednocześnie, że interpretacja zakresu stosowania ustawy o równym traktowaniu może budzić uzasadnione wątpliwości, zaś prawo ofiar dyskryminacji do dochodzenia rekompensaty za doznaną krzywdę na podstawie przepisów tejże ustawy bywa kwestionowane w polskich realiach sądowych. Regulacje prawne ukształtowane są zatem tak, że praktyczne zastosowanie przepisów ustawy o równym traktowaniu wobec osób z niepełnosprawnościami jest znikome.

W przekonaniu Rzecznika odszkodowanie, o którym mowa w art. 13 ust. 1 ustawy, należy rozumieć nie tylko jako środek ochrony prawnej, który ma prowadzić do naprawienia szkody majątkowej, ale także jako zadośćuczynienie za

¹³ XI.816.8.2017

¹⁴ Ustawa o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania z 3 grudnia 2010 r. (Dz.U. z 2016 r. poz. 1219).

¹⁵ Dz.U. z 2012 r. poz. 1169

szkodę niemajątkową. Zgodnie z Konwencją powinien on znaleźć zastosowanie bez wyjątku we wszystkich sferach aktywności politycznej, gospodarczej, społecznej, kulturalnej, obywatelskiej i jakiegokolwiek innej.

Rzecznik zwrócił się¹⁶ do Pełnomocnika Rządu do spraw Osób Niepełnosprawnych o rozważenie zmian prawnych. Pełnomocnik odpowiedział¹⁷, że biorąc pod uwagę wnioski płynące z posiedzenia Zespołu do spraw wykonywania postanowień Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, poprosił Pełnomocnika Rządu do spraw Społeczeństwa Obywatelskiego i Równego Traktowania o ustosunkowanie się do problemu, ale do końca 2017 r. nie dostał odpowiedzi.

Sprawa pani M. Uchylenie postanowienia Prokuratora o odmowie wszczęcia postępowania w sprawie czynu popełnionego na szkodę osoby z niepełnosprawnością intelektualną¹⁸

Z wnioskiem do Rzecznika zwróciła się pani Z. M. Prokurator Rejonowy w S. odmówił bowiem wszczęcia dochodzenia w sprawie przywłaszczenia na jej szkodę 3500 zł (czyn z art. 284 §2 k.k) uznając, że brak jest dostatecznych danych uzasadniających podejrzenie popełnienia czynu.

Prokurator pominął w tej sprawie, że wnioskodawczyni jest osobą z niepełnosprawnością umysłową w stopniu lekkim, nieporadną i wymaga opieki osób trzecich. Ponieważ jest częściowo ubezwłasnowolniona, Sąd Rejonowy ustanowił dla niej kuratora. Wnioskodawczyni nie mogła więc samodzielnie i ze skutkiem procesowym podejmować czynności, w tym złożyć zażalenia na postanowienie o odmowie wszczęcia dochodzenia, a tymczasem zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa dotyczyło działań osoby ustanowionej jej kuratorem.

Zdaniem Rzecznika zabezpieczenie interesów częściowo ubezwłasnowolnionej pokrzywdzonej nie było wystarczające, a problem nie

¹⁶ [XI.816.8.2017 z 25 kwietnia 2017 r.](#)

¹⁷ Pismo z 23 maja 2017 r.

¹⁸ VI.501.31.2015

zaistniałby, gdyby prokurator zwrócił się do sądu rodzinnego o wyznaczenie innego kuratora celem reprezentowania pokrzywdzonej w tym postępowaniu.

Prokurator Okręgowy podzielił stanowisko Rzecznika i polecił wszczęcie oraz prowadzenie postępowania przygotowawczego z zachowaniem pełnych gwarancji praw pokrzywdzonej, łącznie z ustanowieniem dla niej, w razie konieczności, odrębnego kuratora.

Sprawa ubezwłasnowolnionej osoby. Postępowanie o uchylenie tego ubezwłasnowolnienia¹⁹

Rzecznik przystąpił do postępowania o uchylenie ubezwłasnowolnienia przed Sądem Okręgowym w Z. Osoba, która została ubezwłasnowolniona wiele lat temu, a od tego czasu prowadziła aktywne życie zawodowe w Polsce i za granicą, stara się o uchylenie ubezwłasnowolnienia, którego przyczyny ustały. Utrzymywanie ubezwłasnowolnienia, zdaniem Rzecznika, nie służy interesom tej osoby, a to właśnie temu ma służyć instytucja ubezwłasnowolnienia. Rzecznik skierował także wnioski o dopuszczenie nowej opinii biegłych, skupiającej się właśnie na kwestii najlepszych interesów osoby obecnie ubezwłasnowolnionej oraz na jej faktycznym funkcjonowaniu w rodzinie i społeczeństwie. Ostatecznie sprawa zakończyła się uchyleniem ubezwłasnowolnienia.

Obowiązki nadawców telewizyjnych w zakresie zapewnienia dostępności programów dla osób z niepełnosprawnościami²⁰

Niezmiernie ważną kwestią pozostaje eliminowanie wykluczenia cyfrowego osób z niepełnosprawnościami.

Chodzi o sytuację, w których osoby te nie korzystają z technologii informacyjno-komunikacyjnych nie dlatego, że nie chcą, ale z powodu ograniczeń związanych z niepełnosprawnościami. Zdaniem Rzecznika niezbędne jest rozważenie nowelizacji ustawy o radiofonii i telewizji²¹, tak aby precyzyjnie określić obowiązki nadawców telewizyjnych w zakresie zapewnienia dostępności

¹⁹ IV.7024.28.2016

²⁰ XI.815.5.2017

²¹ Ustawa z 29 grudnia 1992 r. (Dz.U. z 2016 r. poz. 639 i 929).

programów dla osób z różnymi niepełnosprawnościami. Zgodnie z Konwencją o prawach osób niepełnosprawnych Polska zobowiązała się do zapewnienia osobom z niepełnosprawnościami realizacji ich praw.

Znowelizowana regulacja powinna uwzględniać odrębnie zarówno potrzeby osób z niepełnosprawnością wzroku, jak i z niepełnosprawnością słuchu. Dokładne określenie rodzajów i procentowego udziału poszczególnych typów dostosowań programów dla osób z niepełnosprawnościami w ogólnym czasie emisji, także powinno znaleźć się bezpośrednio w ustawie. Ponadto w opinii Rzecznika upoważnienie Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji do obniżenia w drodze przepisów wykonawczych procentowego udziału w programie telewizyjnym audycji z udogodnieniami odbioru dla osób z niepełnosprawnościami budzi uzasadnione wątpliwości. Przy okazji nowelizacji ustawy warto by również zadbać o takie ukształtowanie przepisów chroniących prawa autorskie, aby nie stanowiły one faktycznej przeszkody dostosowania utworu do potrzeb osób z niepełnosprawnością wzroku lub słuchu. Powyższe uwagi Rzecznik przedstawił²² Przewodniczącemu Komisji Ustawodawczej Senatu RP z nadzieją, że zostaną uwzględnione w pracach legislacyjnych nad projektem ustawy o zmianie ustawy o radiofonii i telewizji²³. Niestety, tak się nie stało.

 [Problem dostępu do wymiaru sprawiedliwości osób z niepełnosprawnościami oraz niedostępności wyszukiwarki Krajowego Rejestru Sądowego dla osób z dysfunkcją wzroku omówiony jest przy okazji art. 45 Konstytucji \(Prawo do sądu\)](#)

Znaczenie koncepcji projektowania uniwersalnego. Nagroda RPO dla prof. Marka Wysockiego

W 2017 r. Rzecznik Praw Obywatelskich uhonorował prof. **Marka Wysockiego Nagrodą RPO im. doktora Macieja Lisa**. Chce w ten sposób pokazać opinii publicznej, jak ważne są standardy jeśli chodzi o pomoc osobom z niepełnosprawnościami, które promuje Laureat.

Marek Wysocki jest naukowcem i społecznikiem działającym na rzecz środowiska osób z niepełnosprawnościami. Jest autorem ponad 70 publikacji

²² [XI.815.5.2017 z 2 marca 2017 r.](#)

²³ Druk senacki nr 366, druk sejmowy nr 1607.

dotyczących projektowania dla wszystkich i audytorem dostępności obiektów i przestrzeni publicznych. Opracował m.in. poradnik RPO „Przestrzeń publiczna przyjazna seniorom”²⁴.

Jako dydaktyk swoją wiedzę i doświadczenie przekazuje przyszłym architektom, angażując się w zaszczepianie w nich nie tylko wiedzy ale także prospołecznych postaw, zwiększając ich świadomość znaczenia projektowania uniwersalnego. Opracował Standardy Dostępności przestrzeni publicznych i konsekwentnie prowadzi działania na rzecz ich wdrożenia w samorządach lokalnych.

Nagroda im. doktora Macieja Lisa została ustanowiona z inicjatywy Rzecznika Praw Obywatelskich w celu uhonorowania pamięci Macieja Lisa – pełnomocnika terenowego RPO we Wrocławiu, który zmarł w kwietniu 2015 r. Jest przyznawana za szczególne osiągnięcia w dziedzinie obrony praw i interesów osób z niepełnosprawnościami.

- 📄 [Problem kosztów dowozu dzieci z niepełnosprawnościami opisany jest przy art. 70 ust. 4 Konstytucji \(Równy dostęp do wykształcenia\)](#)
- 📄 [O problemie dzieci KODA – słyszących dzieci niesłyszących rodziców mowa jest przy okazji art. 72 Konstytucji \(Prawa dziecka\)](#)

²⁴https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Poradnik_Przestrzen_publiczna_przyjazna_seniorom_2015.pdf

